

The International School for Holocaust Studies

Ένα τραγούδι μετά τη βροχή... Η ιστορία της Εβραϊκής Κοινότητας Θεσσαλονίκης εκπαιδευτικού υλικού

Ομάδα-στόχος:

- Μαθητές γυμνασίου
- Μαθητές Λυκείου (με κατάλληλες προσαρμογές)

Στόχοι

1. Να πληροφορηθούν για το πώς ήταν η ζωή στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του 20ού αιώνα.
2. Να γνωρίσουν ανθρώπους που έζησαν αυτή την περίοδο και να ταυτιστούν μαζί τους.
3. Να μάθουν τα βασικά για το Ολοκαύτωμα των εβραίων της Θεσσαλονίκης (στους μαθητές του Λυκείου, αυτό το κεφάλαιο θα διδαχθεί πιο αναλυτικά).
4. Να μάθουν για το τι έγινε μετά το Ολοκαύτωμα: το σβήσιμο της κοινότητας, τις δυσκολίες των επιζώντων και την επιστροφή τους στην πόλη.
5. 5. Να αναλογιστούν για το μη-εβραϊκό κομμάτι της κοινωνίας στην οποία ζούσαν οι εβραίοι, από την οποία αποσπάστηκαν βίαια και στην οποία επέστρεψαν οι επιζώντες.

1. [Βοηθήματα](#)
2. [Σκεπτικό](#)
3. [Σχεδιάγραμμα Μαθήματος](#)

Βοηθήματα

Κείμενα βασισμένα σε μαρτυρίες, γλωσσάρι, φωτογραφίες.

Σκεπτικό

Ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία του Ολοκαυτώματος είναι το κενό που άφησαν πίσω τους οι Εβραίοι που δολοφονήθηκαν. Είναι αδύνατο να συλλάβει κανείς αυτό το κενό, αλλά είναι τουλάχιστον δυνατό να το γνωστοποιήσουμε. Η Εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης είναι μια από τις εβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης που καταστράφηκαν ολοκληρωτικά κατά το Ολοκαύτωμα (το 94% των μελών της δολοφονήθηκαν). Το μάθημα αυτό παρέχει τα εργαλεία για να γνωρίσουμε στους μαθητές αυτή τη χαμένη κοινότητα.

Μια από τις βασικές αρχές της εκπαιδευτικής αντίληψης του Γιαντ Βασέμ είναι ότι κάθε αναφορά στο Ολοκαύτωμα πρέπει να περιλαμβάνει αναφορές σε ανθρώπους. Προσφέροντας στους μαθητές πληροφορίες για συνομήλικούς τους εβραίους, που ζούσαν στη Θεσσαλονίκη πριν τον πόλεμο, το μάθημα αυτό δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να γνωρίσουν ανθρώπους με σάρκα και οστά, και όχι ανώνυμα θύματα. Μαθαίνοντας για τους ανθρώπους που συμμετείχαν στα ιστορικά γεγονότα, οι μαθητές αποκτούν μια πληρέστερη εικόνα για το ποιοι ήταν αυτοί, αποφεύγοντας την παγίδα των στερεοτύπων, ενώ

συγχρόνως μπορούν ευκολότερα να ταυτιστούν μαζί τους.

Διαβάζοντας το σχέδιο μαθήματος θα διαπιστώσετε ότι το μάθημα ζητά από τον εκπαιδευτικό να χρησιμοποιήσει μια διεπιστημονική μέθοδο που σκοπό έχει να συμβάλει στο να γίνει πληρέστερη, τόσο η επαφή με το συγκεκριμένο θέμα, όσο και η διδακτική εμπειρία γενικότερα. Η ενότητα αυτή μπορεί να διδαχθεί στα πλαίσια του μαθήματος της Ιστορίας, της Λογοτεχνίας ή και άλλων ακόμη. Μπορεί επίσης ν' αποτελέσει μέρος μιας εργασίας για την Εβραϊκή Κοινότητα της Θεσσαλονίκης και το Ολοκαύτωμα. Μπορείτε επίσης να χρησιμοποιήσετε μόνο το σκελετό του μαθήματος και πάνω του να βασίσετε ένα μάθημα για κάποια άλλη από τις εβραϊκές κοινότητες της Ελλάδας που χάθηκαν στο Ολοκαύτωμα.

Σχεδιάγραμμα Μαθήματος

1. Εισαγωγή: Το παρακάτω κείμενο (ή άλλο παρόμοιο) μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για την παρουσίαση του θέματος.

Λιμάνι της Θεσσαλονίκης

Το κείμενο αυτό γράφτηκε από τον Γιτζάκ Μπεν-Τσβι το 1910:

«Όποιος δεν έχει δει τη Θεσσαλονίκη το Σαμπάτ δεν έχει δει τη δύναμη των ανθρώπων του Ισραήλ στη Διασπορά. Από το βράδυ της Παρασκευής, πριν βασιλέψει ο ήλιος, κάθε κίνηση έχει σταματήσει στο λιμάνι. Σα να έχει δοθεί σύνθημα, όλοι οι εβραίοι ναυτικοί -που τα πλοία και οι βάρκες τους γεμίζουν τα νερά του λιμανιού- αρχίζουν να κωπηλατούν προς τη στεριά, να μαζεύουν τα πανιά, τα κουπιά και τα δίχτυα τους.

Σαμπάτ! Τα πλοία που έρχονται από την Ευρώπη πρέπει να προσαρμόσουν την πορεία τους ανάλογα με την εβραϊκή ημέρα ανάπαυσης, και να φροντίσουν ώστε ούτε η άφιξη ούτε η αναχώρησή τους να μην συμπέσουν με το Σαμπάτ.

Μαζί με τους ναυτικούς και οι ψαράδες πηγαίνουν σπίτια τους για την ημέρα της ανάπαυσης. Οι αχθοφόροι, οι αμαξάδες και οι εργάτες της στεριάς, όλοι τους Ισραηλίτες, βιάζονται να πάνε σπίτι κι ολόκληρο το λιμάνι ετοιμάζεται για το Σαμπάτ.»^[1]

Ερωτήσεις:

1. Τι μαθαίνουμε για τη δημογραφική κατάσταση στη Θεσσαλονίκη κατά τα τέλη του 19ου αιώνα;
2. Γιατί το λιμάνι ήταν κλειστό τα Σάββατα; Τι γνωρίζετε για τα εβραϊκά έθιμα και παραδόσεις;
3. Πιστεύετε ότι η δημογραφική πραγματικότητα που επικρατούσε στη Θεσσαλονίκη (όπου οι εβραίοι αποτελούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού) χαρακτηριζε πολλές άλλες εβραϊκές κοινότητες σε μεγάλες πόλεις της Ευρώπης;

Σημειώσεις για τον διδάσκοντα:

Θέματα για συζήτηση:

1. Με αφορμή την πρώτη ερώτηση, οι μαθητές έρχονται σε πρώτη επαφή με τη δημογραφική κατάσταση της Θεσσαλονίκης, το γεγονός δηλαδή ότι οι εβραίοι αποτελούσαν σημαντικό μέρος του πληθυσμού της

αποτελούσαν σημαντικό μέρος του πληθυσμού της πόλης για πολλά χρόνια. Στο επόμενο στάδιο θα μάθουν περισσότερα για το θέμα.

Φωτογραφία της πόλης γύρω στο 1900

2. Η δεύτερη ερώτηση είναι μια ευκαιρία να δώσουμε μερικές πληροφορίες για τους εβραίους, τον Ιουδαϊσμό και το Σαμπάτ, ως ιερή μέρα της εβδομάδας για τους Εβραίους.
Για ένα γλωσσάρι σχετικών εβραϊκών όρων, κάντε κλικ [εδώ](#).
3. Ο σκοπός της τρίτης ερώτησης είναι να ενημερώσει τους μαθητές για το ότι δεν υπήρχαν πολλές πόλεις στην Ευρώπη με τόσο μεγάλο ποσοστό εβραϊκού πληθυσμού. Από αυτή την άποψη, η Θεσσαλονίκη αποτελεί ειδική περίπτωση.

[2]

2. Βασικό ιστορικό πλαίσιο: εισαγωγικές ερωτήσεις γι αυτό το κεφάλαιο: Σε κάποιες ιστορικές περιόδους οι εβραίοι αποτέλεσαν το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού της Θεσσαλονίκης. Πώς συνέβη αυτό; Πότε έφτασαν στην πόλη οι εβραίοι και υπό ποιες συνθήκες;

Βασικά στοιχεία για τα οποία πρέπει να δώσετε λίγες σύντομες πληροφορίες στους μαθητές:

- Η Θεσσαλονίκη ήταν υπό Οθωμανική κυριαρχία από το 1430 ως το 1911.
- Στην πόλη υπήρχε εβραϊκή κοινότητα ήδη από την ίδρυσή της το δεύτερο αιώνα π.Χ. Τα μέλη της κοινότητας αυτής ήταν εβραίοι που μιλούσαν ελληνικά. Αργότερα μεταφέρθηκαν από τους Οθωμανούς στην Κωνσταντινούπολη. Σε όλη την ιστορία της, η Θεσσαλονίκη αποτελούσε πόλο έλξης για εβραίους από διάφορες περιοχές, λόγω της γεωγραφικής (και επομένως και οικονομικής) της θέσης. Ωστόσο, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης διαμορφώθηκε οριστικά ως αποτέλεσμα της μαζικής εγκατάστασης εβραίων που είχαν εκδιωχθεί από την Ισπανία το 1492. Ο σουλτάνος καλωσόρισε τους εβραίους θεωρώντας ότι η εγκατάστασή τους στη Θεσσαλονίκη θα ήταν ιδιαίτερα επικερδής για τους εξής λόγους: α) αποτελούσαν μια τεράστια δεξαμενή εργατικού δυναμικού. β) Κάποιοι από αυτούς ήταν ήδη έμπειροι έμποροι με διεθνείς επαφές. γ) Πολλοί από αυτούς ήταν τεχνίτες.
- Ως τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα, οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης αποτελούσαν τη μεγαλύτερη πληθυσμιακή ομάδα στην πόλη. Από μια απογραφή του 1913 προκύπτουν τα ακόλουθα στοιχεία: σε σύνολο πληθυσμού 157.889 ανθρώπων, περίπου 45.867 αναφέρονται ως «Οθωμανοί», δηλαδή κυρίως μουσουλμάνοι. Οι εβραίοι ήταν 61.439, ενώ ως έλληνες αναφέρονται λιγότεροι από 40.000. Οι αριθμοί αυτοί μεταβλήθηκαν δραματικά, καθώς πρόσφυγες από τον Πόντο και τη Μικρά Ασία συνέρρευσαν στην πόλη κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας. Η μεγάλη πυρκαγιά του 1917 προκάλεσε σημαντικές καταστροφές στις εβραϊκές συνοικίες και συνέβαλε στην πληθυσμιακή μεταβολή^[3].

[Χάρτης της μεγάλης πυρκαγιάς του 1917](#)^[4]

[Άστεγοι Εβραίοι μετά την πυρκαγιά του 1917, Θεσσαλονίκη.](#)

- Δείξτε στους μαθητές το [χάρτη της Θεσσαλονίκης με τις εβραϊκές περιοχές](#)^[9]. Αν οι μαθητές είναι από τη Θεσσαλονίκη ζητήστε τους να στοχαστούν πάνω στο πώς ήταν τα μέρη αυτά, πώς είναι σήμερα, κτλ.

Σημειώσεις για το διδάσκοντα:

1. Όσοι διδάσκοντες θέλουν να εξετάσουν πιο αναλυτικά το ιστορικό μέρος του μαθήματος μπορούν να αναζητήσουν πηγές, όπως κείμενα, φωτογραφίες και εικόνες, από τις οποίες οι μαθητές μπορούν να αντλήσουν μόνοι τους πληροφορίες.
2. Περισσότερες πληροφορίες για τους εβραίους της Θεσσαλονίκης μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα του Εβραϊκού Μουσείου Θεσσαλονίκης, <http://www.jmth.gr/index.html>.
3. Περισσότερα δημογραφικά στοιχεία για τη Θεσσαλονίκη και τα Βαλκάνια μπορείτε να βρείτε στο Βιβλίο Εργασίας 3, το οποίο δημοσιεύτηκε από το Κέντρο για τη Δημοκρατία και τη Συμφιλίωση στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Το βιβλίο αυτό (όπως και τα υπόλοιπα τρία της σειράς μπορείτε να τα βρείτε στο δίκτυο, στη σελίδα <http://www.cdsee.org/>.

3. Γνωρίζοντας τους εβραίους των αρχών του 20ού αιώνα. Για να μάθουμε περισσότερα για την κοινότητα αυτή και τους ανθρώπους της στις αρχές του εικοστού αιώνα, όταν η Θεσσαλονίκη είχε ήδη γίνει μέρος του Ελληνικού κράτους, θα «συναντήσουμε» κάποια από τα μέλη της.

Θεατρικό παιχνίδι για την τάξη^[6]

Αυτή η δραστηριότητα βασίζεται σε δυο τύπους κειμένων: α) Κείμενα που περιγράφουν τη ζωή κάποιων εβραϊόπουλων στη Θεσσαλονίκη (Έρικα Αμαρίλιο, Ελί Χασιδ, Ζακ (Ιάκωβος) Στρούμσα, Οντέτ Αμπραβανέλ-Εζρατή, Οβάντια Μπαρούχ, Τζέκυ (Ιάκωβος) Χανταλί). β) Κείμενα που δίνουν πληροφορίες για διαφορετικές πτυχές της ζωής των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη, όπως τη γλώσσα, την οργάνωση της κοινότητας, τα επαγγέλματα, τα σχολεία, τις δραστηριότητες στον ελεύθερο χρόνο, παροιμίες και παραμύθια. Για τα κείμενα, [κάντε κλικ εδώ](#).

Σημείωση για το διδάσκοντα:

Το θεατρικό παιχνίδι (όπως και άλλες τεχνικές που προτείνονται εδώ) αποτελούν απλώς συστάσεις. Ο διδάσκων μπορεί κάλλιστα να χρησιμοποιήσει το παρεχόμενο υλικό ως απλά κείμενα για ανάγνωση.

Στάδια της δραστηριότητας:

1. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες των δύο ατόμων.
2. Κάθε ομάδα διαλέγει ένα κείμενο που, είτε περιέχει τη μαρτυρία ενός προσώπου, είτε παρέχει πληροφορίες για ένα συγκεκριμένο θέμα (μπορείτε να τυπώσετε τα κείμενα σε χαρτιά διαφορετικών χρωμάτων, έτσι ώστε οι μαθητές να επιλέγουν ένα από τα χρώματα).
3. Κάθε ομάδα διαβάζει προσεκτικά το κείμενο που έχει διαλέξει.

4. Όσοι μαθητές έχουν διαλέξει τη μαρτυρία ενός παιδιού, υιοθετούν την ταυτότητά του και γράφουν το νέο τους όνομα σε ένα καρτελάκι που καρφισώνουν στα ρούχα τους. Όσοι έχουν επιλέξει ένα κείμενο που δίνει πληροφορίες, καρφισώνουν ένα καρτελάκι που γράφει τη νέα τους ειδικότητα (π.χ. ειδικός για τις γλώσσες, κτλ).
5. Ο διδάσκων συντονίζει τη συζήτηση που ακολουθεί, στην οποία οι μαθητές συμμετέχουν είτε ως τα πρόσωπα που περιγράφονται στα κείμενα (π.χ. Οβάντια Μπαρούχ) είτε ως ειδήμονες για τα θέματα τα οποία διάβασαν (π.χ. γλώσσες, σχολεία, κτλ.). Για ένα παράδειγμα τέτοιας συζήτησης, κάντε [κλικ εδώ](#).

Αυτός ο τύπος συζήτησης πρέπει να συντονίζεται από το διδάσκοντα, ο οποίος πρέπει να φροντίσει για τα εξής:

- Να αναφερθούν τα βασικά στοιχεία για τη ζωή στη Θεσσαλονίκη.
- Οι μαθητές να γνωρίσουν πλευρές της ζωής οι οποίες να διαφέρουν από τις αντιλήψεις που ίσως να έχουν ήδη σχηματίσει.
- Οι μαθητές να μπορέσουν να πληροφορηθούν τόσο για τα γενικά χαρακτηριστικά της κοινότητας, όσο και για διαφορές που παρατηρούνται στους κόλπους της.

Φωτογραφίες των εβραίων της Θεσσαλονίκης και εβραϊκών ιδρυμάτων στον 20ό αιώνα:

Πωλητής
σκουπών

[7]

Εβραίος ψαράς

[8]

Ο Λεόν
Αλμποχέρ με
φίλους του σε
βάρκα

[9]

Ο Ζβι Μιχαέλι
κατά τη διάρκεια
της θητείας του
στο Ελληνικό
Ιππικό,
Θεσσαλονίκη.

Ο Ζβι Μιχαέλι
και οι αδελφές
του,
Θεσσαλονίκη
1939.

Ο Μιχαέλ
Τζαντόκ και ο
φίλος του Τζέκυ
Χανταλί,
Θεσσαλονίκη,
1939.

6. Ο

Ο Αβραάμ και η
Έστερ Αβραάμ,
Θεσσαλονίκη.

Ο Ντάνι
Ραμπάν,
Θεσσαλονίκη.

Ο Αβραάμ Κοέν
πριν από τον
πόλεμο,
Θεσσαλονίκη.

Το Νοσοκομείο
Χιρς.

[10]

Ραββίνος Haim
Refael Chaim

Η τελετή
ενηλικίωσης
(Μπαρ Μίτσβα)
του Ίντο Σίμσι

οιοασκών κάνει μια συντομη περιληψη των βασικών χαρακτηριστικών της ζωής των εβραίων που προέκυψαν από τη συζήτηση. Αυτός ο τρόπος ζωής διακόπηκε απότομα τον Απρίλιο του 1941.

4. Το Ολοκαύτωμα: Η περίοδος του Ολοκαυτώματος εξετάζεται εν συντομία από τους μαθητές του Γυμνασίου. Για τους μαθητές του Λυκείου μπορεί να γίνει μια πιο διεξοδική μελέτη. Συνιστούμε να αναφέρετε τα παρακάτω σημεία-κλειδιά:

- Στις 6 Απριλίου 1941, ο Χίτλερ κήρυξε πόλεμο κατά της Ελλάδας και την κατέκτησε. Η Ελλάδα διαιρέθηκε σε τρία μέρη: στο πρώτο (στο οποίο περιλαμβάνονταν και η Αθήνα) διοικούσαν οι Ιταλοί, το δεύτερο δόθηκε στη Βουλγαρία, ενώ το τρίτο, που περιλάμβανε μεγάλο μέρος της βόρειας Ελλάδας και τη Θεσσαλονίκη, ήταν υπό Γερμανική διοίκηση.
- Στις 11 Ιουλίου 1942, οι Γερμανοί συγκέντρωσαν στην Πλατεία Ελευθερίας στη Θεσσαλονίκη εννιά χιλιάδες άρρενες εβραίους, τους οποίους υπέβαλαν σε δημόσιο εξευτελισμό. Πολλοί από αυτούς στάλθηκαν για καταναγκαστική εργασία. Κάποιοι από τους τελευταίους απελευθερώθηκαν με αντάλλαγμα λύτρα που πλήρωσε η εβραϊκή κοινότητα της πόλης.
- Στα τέλη του 1942, καταστράφηκε το εβραϊκό νεκροταφείο με πρωτοβουλία του Δήμου Θεσσαλονίκης^[11].
- Το 1943, οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης περιορίστηκαν σε γκέτο. Δείξτε στους μαθητές ένα χάρτη της Θεσσαλονίκης, που χρονολογείται από το 1930 περίπου. Οι εβραϊκές συνοικίες είναι σημειωμένες με μαύρο χρώμα. Οι συνοικίες 1, 3 και 5 έγιναν γκέτο λίγο πριν από τις απελάσεις του 1943. Οι συνοικίες των προσφύγων από τη Μικρά Ασία είναι σημειωμένες με γκριζό χρώμα. [Για να δείτε το χάρτη κάντε κλικ εδώ^{\[12\]}](#).
- Η πρώτη απέλαση εβραίων της Θεσσαλονίκης για το Άουσβιτς έγινε στις 15 Μαρτίου 1943. Ως τα μέσα Μαΐου, 17 τραίνα είχαν ήδη φύγει για το Άουσβιτς, ενώ άλλα δύο έφυγαν τον Αύγουστο.

Παρακάτω θα βρείτε φωτογραφίες από την περίοδο της Ναζιστικής Κατοχής.

Κίτρινο αστέρι
^[13]

«Μαύρο
Σάββατο»:
Θεσσαλονίκη,
11/7/1942.

Το «Μαύρο
Σάββατο»:
Θεσσαλονίκη,
11/7/1942.

Γερμανοί
στρατιώτες
χτυπούν
εβραίους κατά
τη διάρκεια του
«Μαύρου
Σαββάτου»,
Θεσσαλονίκη,
11/7/1942.

Σπασμένες
ταφόπλακες και
οστά στο
κατεστραμμένο
εβραϊκό
νεκροταφείο,
Θεσσαλονίκη,
1945.

Επιγραφή σε παράθυρο, «Οι Εβραίοι (είναι) ανεπιθύμητοι εις το κατάστημα». Θεσσαλονίκη, Μάιος 1941.

[14]

Σημειώσεις για τον διδάσκοντα

1. Κάθε εξέταση του Ολοκαυτώματος, εκτός από τα θύματα και τους Γερμανούς δράστες, περιλαμβάνει επίσης και τη συμπεριφορά του τοπικού πληθυσμού. Οι κάτοικοι της κάθε χώρας που εμπλέκεται στο Ολοκαύτωμα αντέδρασαν στα γεγονότα με πολλούς και ποικίλους τρόπους. Οι βασικές κατηγορίες στις οποίες μπορεί να χωριστεί η συμπεριφορά τους είναι οι εξής: σωτήρες, αμέτοχοι θεατές και συνεργάτες των Γερμανών. Το κεφάλαιο αυτό του μαθήματος δίνει μια γενική περιγραφή των αντι-εβραϊκών μέτρων που κορυφώθηκαν με την καταστροφή μιας κοινότητας με ιστορία 500 χρόνων. Η καταστροφή του νεκροταφείου αξίζει ιδιαίτερη μνεία, καθώς συνέβαλε στην εξαφάνιση των ιχνών της ύπαρξης αυτής της μεγάλης κοινότητας. Μπορούν επίσης να συζητηθούν και άλλες πλευρές της συμπεριφοράς του πληθυσμού της πόλης απέναντι στους εβραίους συμπολίτες τους.
2. Μπορείτε να συνδυάσετε τα ιστορικά στοιχεία με μια μαρτυρία που να αναφέρεται στα ακόλουθα ζητήματα: το «Μαύρο Σάββατο», τα γκέτο και τη διαδρομή προς τα στρατόπεδα. Αν απευθύνεστε σε μαθητές Λυκείου, μπορείτε επίσης να αναφερθείτε εν συντομία στη ζωή στα στρατόπεδα.

Ερωτήσεις:

1. Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης έχει χτιστεί πάνω στα ερείπια του παλιού εβραϊκού νεκροταφείου. Το γνωρίζατε αυτό πριν από σήμερα. Πιστεύετε ότι οι πολίτες, κι ακόμα περισσότερο οι φοιτητές του πανεπιστημίου, θα έπρεπε να το γνωρίζουν; Για ποιο λόγο; Αν ναι, ποιος πιστεύετε ότι θα ήταν ένας καλός τρόπος για να το θυμόμαστε; Αν οι μαθητές είναι από τη Θεσσαλονίκη;
2. Κοιτάζτε το χάρτη που δείχνει τα γκέτο και τις περιοχές από τις οποίες οι εβραίοι στάλθηκαν στα στρατόπεδα εξόντωσης. Ξέρατε ότι αυτές οι γειτονιές έκρυβαν μια τέτοια ιστορία; Πιστεύετε ότι είναι σημαντικό να την ξέρετε; Γιατί;

5. Απελευθέρωση και επιστροφή στη Θεσσαλονίκη: τα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν γι αυτή την ενότητα:

1. Το τραγούδι «Περίμενέ με Θεσσαλονίκη» που πολλοί έλληνες επιζώντες τραγουδούσαν στο μακρύ δρόμο της επιστροφής τους στην πόλη. Μπορείτε να το παίξετε στην τάξη και να ρωτήσετε τους μαθητές: «Τι μας διδάσκει το γεγονός ότι οι επιζώντες τραγουδούσαν αυτό το τραγούδι, που εκφράζει

τόσο δυνατή νοσταλγία για την πόλη;» Το τραγούδι μπορείτε να το βρείτε σε ένα δίσκο (CD) με μαρτυρίες επιζώντων από το Ολοκαύτωμα, τον οποίο εξέδωσε το Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος (για πληροφορίες βλέπε παρακάτω). (στο CD: Μέρος 4, χρόνος 0:11:42)

Σημείωση για το διδάσκοντα

Σε γενικές γραμμές μπορεί να ειπωθεί ότι οι εβραίοι της Θεσσαλονίκης είχαν πολύ ισχυρό δεσμό και συναισθήματα απέναντι στην πόλη τους και τη θεωρούσαν πατρίδα τους. Πολύ σύντομα μετά την εγκατάστασή τους στην πόλη, οι Θεσσαλονικείς εβραίοι άρχισαν να νιώθουν «ότι ήταν στην πατρίδα τους, παρόλο που ήταν εξόριστοι, ενώ δεν έδειχναν καμία διάθεση να ξεριζωθούν για άλλη μια φορά, ούτε καν για την ίδια τη Γη της Επαγγελίας, που τους υπόσχονταν οι γραφές»^[15].

- Μια μαρτυρία για την επιστροφή στην πατρίδα, η οποία θα συνοδεύεται από στοιχεία: Πριν τον πόλεμο, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης αριθμούσε περίπου 56.000 άτομα. Στα τέλη του 1945 διέθετε μόλις 1950 μέλη. Από αυτούς, άλλοι είχαν επιζήσει από τα στρατόπεδα κι άλλοι είχαν κρυφτεί στη νότια Ελλάδα. Όσοι επέστρεψαν στη Θεσσαλονίκη δεν είχαν τίποτα. Δεν είχαν πια οικογένεια ή φίλους, ενώ η κοινότητα στην οποία ανήκαν είχε χαθεί. Είχαν ακόμη χάσει ό,τι περιουσία, σπίτι, μαγαζί ή βιοτεχνία είχαν πριν τον πόλεμο.
- Κλείστε την ενότητα με το τραγούδι «Ένα τραγούδι μετά τη βροχή». ([για τους στίχους, κάντε κλικ εδώ](#)). Το τραγούδι γράφτηκε από τους Γιακόβ Γκιλάντ και Γιεχουντά Πόλικερ, που είναι και οι δυο παιδιά επιζώντων του Ολοκαυτώματος. Ο πατέρας του Πόλικερ γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη και έζησε εκεί με την οικογένειά του. Αφού πέρασε από πολλά στρατόπεδα των Ναζί, στα οποία έχασε όλη του την οικογένεια, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη. Το τραγούδι βασίστηκε στην εμπειρία της επιστροφής του. Μπορείτε να βρείτε το τραγούδι στο ντοκιμαντέρ «Εξαιτίας αυτού του πολέμου» (Because of that war) της Όρνα Μπεν-Ντορ Νιβ^[16] (στο DVD: μέρος 1, χρόνος 1:16:03). Το τραγούδι μπορεί να λειτουργήσει ως έναυσμα για μια συζήτηση σχετικά με την επιστροφή των επιζώντων στην πόλη και την κατάσταση που τους περίμενε εκεί.

Οι παρακάτω φωτογραφίες είναι από τη μεταπολεμική περίοδο.

- [Ο Οβάντια Μπαρούχ \(στα δεξιά\) με στολή φυλακισμένου. Θεσσαλονίκη, μετά την απελευθέρωση.](#)
- [Ομαδικός γάμος εννιά ζευγαριών επιζώντων. Θεσσαλονίκη, μετά τον πόλεμο.](#)
- [Ερείπια εβραϊκής συνοικίας. Θεσσαλονίκη, μετά τον πόλεμο.](#)
- [Μια σχολική τάξη με παιδιά που επέζησαν από τον πόλεμο στη μεταπολεμική Θεσσαλονίκη.](#)

Σημειώσεις για το διδάσκοντα

- Το μάθημα αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως βάση μιας ευρύτερης εκπαιδευτικής ενότητας αφιερωμένης στην Εβραϊκή Κοινότητα της Θεσσαλονίκης. Σε αυτή θα μπορούσατε να περιλάβετε εκδρομές σε μέρη της πόλης όπου κατοικούσαν εβραίοι, καθώς και μια επίσκεψη στο Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης

2. Τα έργα του Γιώργου Ιωάννου^[17], που περιγράφει την κατάσταση στη Θεσσαλονίκη πριν και μετά τον πόλεμο, παρέχουν πλούσιο υλικό που μπορεί να αποτελέσει ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο για μια διεπιστημονική προσέγγιση.

6. Σήμερα Σήμερα στη Θεσσαλονίκη ζουν περίπου 900 εβραίοι, μέλη μιας πολύ δραστήριας κοινότητας. Το 1997, η ελληνική κυβέρνηση ανήγειρε ένα Μνημείο Ολοκαυτώματος, έργο των αδελφών Γκλιντ. Σήμερα το μνημείο βρίσκεται στην Πλατεία Ελευθερίας. Περισσότερα για τους τρόπους με τους οποίους σήμερα στην Ελλάδα τιμάται η μνήμη των ελλήνων εβραίων της Θεσσαλονίκης, καθώς και για το Ολοκαύτωμα στη χώρα, μπορείτε να βρείτε στο βιβλίο «Το Ολοκαύτωμα των ελλήνων εβραίων – Μνημεία και Μνήμες» που εκδόθηκε από το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο Ελλάδας και τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Βιβλιογραφία

Μαζάουερ, Μαρκ, **Θεσσαλονίκη, πόλη των Φαντασμάτων, Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950**, Αθήνα 2006 (εκδ. Αλεξάνδρεια).

Rivlin Bracha (εκδ.) **Pinkas Hakhilot – Greece. Jerusalem**: Yad Vashem, 1999 (μόνο στα εβραϊκά)

Μενεξιάδης, Αλέξιος Ν., **Το Ολοκαύτωμα των ελλήνων εβραίων**, Αθήνα, 2006, Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο & Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

Συγγραφείς: Σίρα Μαγκέν και Ντάφνα Γκαλίλι

Οι συγγραφείς θα ήθελαν να ευχαριστήσουν για την πολύτιμη βοήθειά τους τους:

Ζανέτ Μπατίνου, διευθύντρια του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος.

Αλέξη Μενεξιάδη

Βασιλική Σακκά

Έρικα Ζεμούρ-Περαχιά, διευθύντρια του Εβραϊκού Μουσείου Θεσσαλονίκης

Νέλλυ Καπόν, Μερκάς Χαντραχά και την Εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης

Μετάφραση στα Ελληνικά: Λέα Χαζίζα (πηγές) και Ήλια Ιατρού (σχέδιο μαθήματος)

Προτεινόμενες ιστοσελίδες

Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος: <http://www.jewishmuseum.gr/>

Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης: <http://www.jmth.gr/>

Οι συγγραφείς κατέβαλαν κάθε προσπάθεια να εντοπίσουν τα πνευματικά δικαιώματα του υλικού που χρησιμοποιήθηκε. Ζητούμε συγνώμη για τυχόν λάθη ή παραλείψεις, τις οποίες θα διορθώσουμε άμεσα, μόλις λάβουμε σχετική ενημέρωση (στα αγγλικά).

internet.education@yadvashem.org.il

[1] Recanati, David A. (Εκδ.), Zikhron Saloniki: Grandeza i Destruyicion de Yeruchalayim del Balkan, Vol. 1&2. [Μνήμες από τη Σαλονίκη: Μεγαλείο και Καταστροφή της Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων, 2 τόμοι, Εισαγωγή στα Ισπανικά, κείμενα στα Εβραϊκά].

[2] Πηγή:Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

[3] Mazower, «Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων», κεφ. 14.

[4] Πηγή:Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

[5] Πηγή: «Η Αφήγηση του Πάσχα» (Haggadah shel Pessah), έκδοση της Εβραϊκής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, 1987 - 5747

[6] Η παιδαγωγική αντίληψη του Γιαντ Βασσέμ είναι ότι το θεατρικό παιχνίδι με θέμα καταστάσεις από το Ολοκαύτωμα δε συνιστάται. Ωστόσο, θεατρικό παιχνίδι με θέμα τη ζωή πριν από τον πόλεμο, μπορεί να αποβεί παιδαγωγικά ωφέλιμο.

[7] Πηγή: Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

[8] Γιάννης Μέγας, Ενθύμιον από τη ζωή της Εβραϊκής Κοινότητας, Θεσσαλονίκη 1897-1917, σελ. 66, εικόνα 68.

[9] Ο.π. σελ.92, εικόνα 104.

[10] Πηγή: Εβραϊκό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

[11] Για πολλά χρόνια, ο Δήμος Θεσσαλονίκης πίεζε την εβραϊκή κοινότητα της πόλης να παραχωρήσει το νεκροταφείο για άλλες χρήσεις. Σύμφωνα όμως με την εβραϊκή παράδοση, τα νεκροταφεία είναι ιερά, με αποτέλεσμα η κατάσταση να διαιωνίζεται για δεκαετίες. Το Δεκέμβριο του 1942, ο Δήμος, με την ενθάρρυνση της Ναζιστικής Διοίκησης, διέταξε την κατεδάφιση του κοιμητηρίου, που είχε ιστορία 500 ετών. Οι ταφόπλακες χρησιμοποιήθηκαν από τους Γερμανούς για την κατασκευή δρόμων και από το Δήμο για άλλα κατασκευαστικά έργα. Μετά τον πόλεμο, στην περιοχή του κατεστραμμένου νεκροταφείου χτίστηκε το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

[12] Περιοδικό «Σύγχρονα Θέματα», Περίοδος Β΄, Τεύχ. 52-53, Ιούλιος-Δεκέμβριος 1994. Ειδική έκδοση με τίτλο «Εβραίοι στην Ελλάδα, Προσεγγίσεις σε μια ιστορία των νεοελληνικών μειονοτήτων», σελ. 39.

[13] Φωτογραφικό αρχείο Beth Hatefutzot. Για αντίγραφο της φωτογραφίας απευθυνθείτε στο Κέντρο Οπτικής Τεκμηρίωσης Beth Hatefutzot (Beth Hatefutzot's Visual Documentation Center bhrzippi@post.tau.ac.il)

[14] Ομοσπονδιακό Αρχείο Γερμανίας (bundesarchiv bild 183-R99237)

[15] Mazower, «Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων», κεφ. 3.

[16] Μπορείτε να αγοράσετε την ταινία είτε μέσω της Ισραηλινής Υπηρεσίας Κινηματογράφου (**Israeli Film Service**) είτε μέσω του ιστότοπου **Amazon.com**. Η ταινία είναι στα εβραϊκά με αγγλικούς υπότιτλους, αλλά η μουσική της είναι εξαιρετικά υποβλητική, οπότε μπορείτε να παίξετε τη μουσική ενώ οι μαθητές θα παρακολουθούν τους στίχους μέσω της μετάφρασης στα ελληνικά.

[17] Βλ. εφημερίδα Καθημερινή, 13-2-2005 : ειδικό ένθετο «Επτά Ημέρες», που αναφέρεται στο Γιώργο Ιωάννου. Στο έργο του «Το δικό μας αίμα» αναφέρεται, μεταξύ άλλων, και στους εβραίους της Θεσσαλονίκης σε πολλά σημεία. Η εξόντωση της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος, ήταν ένα γεγονός που συγκλόνισε τον ποιητή και συγγραφέα.